سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش

﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ ﴾

﴿سەفا بىلەن مەرۋە ھەقىقەتەن اللہ نىڭ (دىنىنىڭ) ئالامەتلىرىدۇر. ھەج قىلغان ياكى ئۆمرە قىلغان ئادەم ئۇلارنىڭ ئارىسىدا سەئيى قىلسا ھېچ باك يوق. كىمكى ئۆز ئىختىيارى بىلەن بىرەر ياخشىلىق قىلىدىكەن (اللہ ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى بېرىدۇ)، اللہ ئەلۋەتتە شۈكۈرنىڭ مۇكاپاتىنى بەرگۈچىدۇر، اللہ ھەممىنى بىلگۈچىدۇر﴾[1].

— سۈرە بەقەرە 158 — ئايەت

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

ٱلصَّفَا: (سەفا)، ئۇ لۇغەتتە ساپ ۋە سىلىق تاش دېگەن مەنىنى بېرىدۇ.

الْمَرْوَةَ: (مەرۋە)، ئۇ لۇغەتتە ئاق، سىلىق ۋە ئىنتايىن قاتتىق تاش دېگەن مەنىنى بېرىدۇ.

ئەلۇسى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئىككى تاش ئادەتتە مەككىدىكى ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان ئىككى تاغنى بىلدۈرىدىغان ئېنىق ئىككى ئىسىمغا ئايلىنىپ كەتكەن.»[2]

شَعَآئِرِ ٱللَّهِ: (اللہ نىڭ ئالامەتلىرى)، ئۇ سۆز «شەئىيرە» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، لۇغەتتە ئالامەت، بەلگە، دېگەن مەنىلەرنى بېرىدۇ.

ئايەتتىن بۇ ئىككى جاي اللہ نىڭ دىنىنىڭ ئالامەتلىرى، بەلگىلىرى ۋە ئىبادەت قىلىدىغان ئورۇنلىرى، دېگەن مەنىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

دىنىنىڭ تاۋاپ قىلىش، سەئيى قىلىش، ئەزان ئېيتىش ۋە باشقىلارغا ئوخشاش اللہ تائالاغا ئىبادەت قىلىنىدىغان ھەرقانداق ئالامەتلىرى شەئائىر، دەپ ئاتىلىدۇ.

حَج: (ھەج)، ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «ئەلھەججۇ» بولۇپ، لۇغەتتە كۆزلىمەك، بىر نەرسىنى كۆزلەپ كۆپ قېتىم بارماق دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ.

---

[1] سۈرە بەقەرە 158 ـ ئايەت.
[2] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 25 ـ بەت.

ئۇنىڭ شەرئىي مەنىسى: تاۋاپ قىلىش، سەئيى قىلىش، ئەرەفاتتا تۇرۇش ۋە باشقا ئەمەللەرگە ئوخشاش ھەج پائالىيەتلىرىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن قەدىمى ئۆي كەبىنى زىيارەت قىلىشنى كۆزلەپ بېرىشتىن ئىبارەتتۇر.

اَعْتَمَرَ: (زىيارەت قىلىش)، ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «ئەلئۆمرە» بولۇپ، لۇغەتتە زىيارەت قىلماق، ئاۋاتلاشتۇرماق، دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. زىيارەت قىلغۇچى ئۆمرە قىلغۇچىدۇر، چۈنكى، ئۇ ئۆزى زىيارەت قىلغان ماكاننى زىيارەت قىلىش بىلەن ئاۋاتلاشتۇرىدۇ.

ئۇنىڭ شەرئىي مەنىسى تاۋاپ قىلىش، سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش، چاچنى چۈشۈرۈش ياكى قىسقارتىشقا ئوخشاش مۇئەييەن پائالىيەتلەرنى ئادا قىلىش مەقسىتى بىلەن كەبىنى زىيارەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئۆمرىدە ئەرەفاتتا تۇرۇش، مۇزدەلىفەدە قونۇش، شەيتانغا تاش ئېتىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش فىقھى ئىلمىدە تونۇلۇپ كەلگەن پائالىيەتلەر يوق.

جُنَاح: (باك)، ئۇ گۇناھقا مايىل بولۇپ كېتىش، گۇناھ دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئۇنىڭ جۇناھ دەپ ئاتىلىشى ناھەق ئىشقا مايىل بولۇپ كېتىش مەنىسىنى ئىپادىلىگەنلىكى ئۈچۈندۇر.

ئىبنى ئەسىر مۇنداق دەيدۇ: «ھەدىستە جۇناھ دېگەن سۆز كۆپ قېتىم تەكرارلانغان. ئۇ سۆز ھەدىسنىڭ قەيېرىدە كەلسە، گۇناھ، گۇناھقا مايىل بولۇپ كېتىش، دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ.»

ئايەتنىڭ مەنىسى سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ ۋە بىئاراملىق يوق دېگەنلىك بولىدۇ.

يَطَّوَّفَ: (تەۋاپ)، ئۇ تاۋاپ قىلماق، ئايلانماق ۋە سەئيى قىلماق دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۆمىنلەر! سەفا بىلەن مەرۋە ھەقىقەتەن الله نىڭ دىنىنىڭ ئالامەتلىرىدۇر. الله تائالا ئۇ جايلارنى بەندىلىرى ئۈچۈن شۇ جايلاردا دۇئا قىلىش، زىكرى ئېيتىش ۋە الله تائالاغا يېقىنلاشتۇرىدىغان باشقا ئىبادەتلەرنى قىلىش ئارقىلىق ئىبادەت قىلسۇن، دەپ ئالامەت قىلىپ بەلگىلەپ بەرگەن.

سەفا بىلەن مەرۋەدىن ئىبارەت بۇ ئىككى تاغنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش دىنىنىڭ ئالامەتلىرىدىن بىر ئالامەت ۋە ھەج پائالىيەتلىرىدىن بىر پائالىيەتتۇر. ئۇنىڭغا بىپەرۋالىق قىلىشقا بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇ ھەممىنى بىلگۈچى ۋە ھېكمەت بىلەن ئىش

www.munber.org

قىلغۇچى اللە نىڭ بەلگىلىمىسىدۇر. ئەينى زاماندا اللە نىڭ دوستى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام: ﴿بىزگە ھەججىمىزنىڭ قائىدىلىرىنى بىلدۈرگىن، تەۋبىمىزنى قوبۇل قىلغىن، چۈنكى، سەن تەۋبىنى ناھايىتى قوبۇل قىلغۇچىسەن، ناھايىتى مېھرىبانسەن﴾[1] دەپ، پەرۋەردىگارىدىن ئۆزىگە ھەج پائالىيەتلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىشنى سورىغاندا اللە ئۇنى سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشقا بۇيرۇغان.

ئى مۆمىنلەر! سىلەردىن كىمكى اللە نىڭ ئۆيى كەبىنى كۆزلەپ ھەج قىلىش ياكى ئۇنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن كەلسە، سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا بەھۇزۇر تاۋاپ قىلسۇن، ئۇنىڭغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇ پەقەت اللە نىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ ۋە ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا ئەمەل قىلىپ سەئيى قىلىدۇ. مۇشرىكلار بولسا بۇتلار ئۈچۈن تاۋاپ قىلىدۇ. سىلەر بولساڭلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە ئۈچۈن تاۋاپ قىلىسىلەر.

سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنىڭ مۇشرىكلارنىڭ قىلىقىغا ئوخشاپ قېلىشىدىن قورقۇپ ئۇنى قىلماي قالماڭلار. ئۇلار ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىدا كۇپۇرلۇق قىلغان ئاساستا سەئيى قىلىدۇ. سىلەر ئىمان ئېيتقان، پەيغەمبىرىمگە ئەگەشكەن ۋە بۇيرۇقۇمغا بويسۇنغان ئاساستا سەئيى قىلىسىلەر. ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىنى سەئيى قىلىشىڭلار بىلەن سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. كىمكى ئۇستىدىكى پەرز ھەجنى ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۆز ئىختىيارى بىلەن نەپلە ھەج ياكى نەپلە ئۆمرە قىلسا، اللە ئۇنىڭ بۇ ئىبادىتىنى مەمنۇنلۇق بىلەن قوبۇل قىلىدۇ ۋە قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ بۇ ئەمەلى ئۈچۈن ئەڭ ياخشى مۇكاپات بېرىدۇ.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇرۋە ئىبنى زۇبەير ئۇنىڭغا: «اللە تائالانىڭ ﴿سەفا بىلەن مەرۋە ھەقىقەتەن اللە نىڭ (دىنىنىڭ) ئالامەتلىرىدۇر. ھەج قىلغان ياكى ئۆمرە قىلغان ئادەم ئۇلارنىڭ ئارىسىدا سەئيى قىلسا ھېچ باك يوق...﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە ئېيتىپ بېقىڭچۇ، مەن بۇ ئايەتنى ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىنى سەئيى قىلمىغان ئادەم گۇناھكار بولمايدۇ، دەپ چۈشىنىمەن» دېگەن.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: «ئى ھەمشىرەمنىڭ ئوغلى! ئەجەپمۇ يامان سۆز قىلدىڭ، بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى سەن چۈشەنگەندەك بولسا، «ئۇلارنىڭ ئارىسىدا سەئيى قىلمىسىمۇ ھېچ باك يوق» دېيىلەتتى. لېكىن بۇ ئايەت ئەنسارىلار ھەققىدە نازىل بولغان. ئۇلار مۇسۇلمان بولۇشتىن ئىلگىرى ئۆزلىرى چوقۇنىدىغان «مانات» ناملىق بۇتنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ قۇربانلىق قىلاتتى. بۇ بۇتنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ قۇربانلىق قىلىدىغان كىشى سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنى گۇناھ دەپ قارايتتى. كېيىن ئۇلار بۇ ھەقتە

[1] سۈرە بەقەرە 128 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سوراپ: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بىز جاھىلىيەت دەۋرىدە سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنى گۇناھ دەپ قارايتتۇق دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿سەفا بىلەن مەرۋە ھەقىقەتەن اللە نىڭ (دىنىنىڭ) ئالامەتلىرىدۇر. ھەج قىلغان ياكى ئۆمرە قىلغان ئادەم ئۇلارنىڭ ئارىسىدا سەئيى قىلسا ھېچ باك يوق...﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنى يولغا قويدى، ھېچكىمنىڭ ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنى تەرك ئېتىشكە بولمايدۇ» دېگەن[1].

2 ـ ئىمام بۇخارى ۋە تىرمىزى ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلدۇكى، ئۇ سەفا بىلەن مەرۋە ھەققىدە سورالغاندا مۇنداق دېگەن: «بىز ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا سەئيي قىلىشنى جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ئىشى دەپ قارايتتۇق، ئىسلام كەلگەندىن كېيىن بىز ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشتىن ئۆزىمىزنى تارتتۇق، شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿سەفا بىلەن مەرۋە ھەقىقەتەن اللە نىڭ (دىنىنىڭ) ئالامەتلىرىدۇر. ھەج قىلغان ياكى ئۆمرە قىلغان ئادەم ئۇلارنىڭ ئارىسىدا سەئيى قىلسا ھېچ باك يوق...﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.»

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ ئىمام فەخرۇددىن رازى مۇنداق دەيدۇ: «بىلگىنكى، بۇ ئايەتنىڭ ئىلگىرىكى ئايەت بىلەن بولغان باغلىنىشى شۇكى، اللە تائالا ئىلگىرىكى ئايەتتە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئىتىنى ۋە ئۇنىڭ دىنىنى تىرىلدۈرۈش بىلەن ئۆزىنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئۇنىڭ ئۈممىتىگە بولغان نېمىتىنى تامام قىلىش ئۈچۈن قىبلىنى كەبە تەرەپكە ئۆزگەرتكەنلىكىنى بايان قىلغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ كەبىنى بىنا قىلىشى، ھاجەر ئانىمىزنىڭ سەفا بىلەن مەرۋىدىن ئىبارەت ئىككى تاغنىڭ ئارىسىدا سەئيى قىلىشى ھەققىدىكى قىسسىدە بايان قىلىنغىنىدەك، سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئىتىدىن ئىدى. ئىش شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن اللە تائالا بۇ ھۆكۈمنى ئىلگىرىكى ئايەتتىن كېيىنلا بايان قىلغان.»[2]

2 ـ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش پەرز ياكى ۋاجىپ ياكى سۈننەت تۇرسا، قانداق قىلىپ اللە تائالا ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلغان كىشىگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، دەپ بايان قىلىدۇ؟

بۇنىڭ جاۋابى مۇنداق بولىدۇ: ئىبنى ئابباس ئېيتقانىدەك، سەفا تېغىنىڭ ئۈستىدە «ئىساف» دەپ ئاتىلىدىغان بىر بۇت، مەرۋە تېغىنىڭ ئۈستىدە «نائىلە» دەپ

[1] ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، نەسائى ۋە ئەبۇ داۋۇد قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 4 ـ جىلد، 176 ـ بەت.

www.munber.org

ئاتىلىدىغان بىر بۇت بار ئىدى. مۇشرىكلار سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلغاندا بۇ ئىككى بۇتنى سىلاپ ئۆتەتتى. مۇشۇ سەۋەبتىن مۇسۇلمانلار جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ئادەملىرىنىڭ ئىشلىرىغا ئوخشاپ قېلىشتىن قورقۇپ، ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنى توغرا تاپمىغان. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئايەت نازىل بولۇپ ئۇلاردىن بۇ بىئاراملىقنى كۆتۈرۈۋەتكەن. چۈنكى، ئۇلار ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىدا بۇتلار ئۈچۈن ئەمەس، الله نىڭ رازىلىقى ئۈچۈن سەئيى قىلىدۇ.

3 ـ الله تائالا تائەت ـ ئىبادەت قىلغۇچىلارنىڭ ئەجرىنى بىكار قىلىۋەتمەستىن، ئۇلارغا تېگىشلىك بولغان ساۋاب ۋە مۇكاپاتنى تولۇق بېرىدۇ.

شەرئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش پەرزمۇ ياكى سۈننەتمۇ؟

فىقھشۇناس ئالىملار سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنىڭ ھۆكمىدە مۇنداق ئۈچ خىل قاراشقا كەلگەن.

1 ـ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش ھەجنىڭ پەرزلىرىدىن بىر پەرزدۇر. كىمكى ئۇنى تەرك ئەتسە، ئۇنىڭ ھەججى بۇزۇلىدۇ. بۇ، شافىئىي ۋە مالىكىي مەزھىبىدىكىلەرنىڭ قارىشىدۇر. بىر رىۋايەتكە ئاساسلانغاندا ئىمام ئەھمەدمۇ مۇشۇ قاراشتا بولغان. ساھابىلاردىن ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر، جابىر ۋە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنىڭمۇ مۇشۇ قاراشتا ئىكەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.

2 ـ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش پەرز ئەمەس، بەلكى ۋاجىپتۇر. ئەگەر ئۇنى تەرك ئەتسە ئۇنىڭ كەففارىتى ئۈچۈن قان كېلىدۇ يەنى بىر قوي بوغۇزلاش لازىم بولىدۇ. بۇ، ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە ئىمام سەۋرىنىڭ قارىشىدۇر.

3 ـ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش پەرز ياكى ۋاجىپ ئەمەس، بەلكى سۈننەتتۇر. ئۇنى تەرك ئەتسە، كەففارەت كەلمەيدۇ. بۇ، ئىبنى ئابباس، ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنىڭ قارىشىدۇر. شۇنداقلا يەنە بىر رىۋايەتكە ئاساسلانغاندا ئىمام ئەھمەدنىڭمۇ قارىشىدۇر.

بىرىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش پەرز دېگۈچىلەر كۆپچىلىك ئۆلىمالار بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكى دەلىللەرگە ئاساسلىنىدۇ:

1 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىڭلار. شەك ـ شۈبھىسىزكى، الله بۇ سەئيى قىلىشنى سىلەرگە پەرز قىلدى.»[1]

2 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋىدالىشىش ھەججىدە سەفاغا يېقىنلاشقاندا: ﴿سەفا بىلەن مەرۋە ھەقىقەتەن الله نىڭ (دىنىنىڭ) ئالامەتلىرىدۇر﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇدى، ئاندىن سەئيى قىلىشنى سەفادىن باشلىدى ۋە: «الله باشلىغان نەرسە بىلەن باشلاڭلار» دېدى. ئاندىن سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا يەتتە قېتىم سەئيى قىلدى ۋە ساھابىلارنى ئۆزىگە ئەگىشىشكە بۇيرۇپ: «ھەج پائالىيەتلىرىنى مەندىن ئۆگىنىڭلار» دېدى. بۇيرۇق پەرز ئىكەنلىكنى كۆرسىتىدۇ. بۇ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلىدۇر.

3 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلمىغان كىشىنىڭ ھەججىنى الله تولۇق قىلمايدۇ.»[2]

4 ـ ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش ھەرەم زېمىنىنىڭ بىر پارچىسىدا بەلگىلەنگەن قېتىم سانىنى ئېنىق سەئيى قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئۇ ھەج ۋە ئۆمرىدە قىلىنىدىغان بىر پائالىيەتتۇر. شۇڭا سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش كەبىنى تاۋاپ قىلىشقا ئوخشاش پەرز بولغان.»

ئىككىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە سەۋرى سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنىڭ پەرز ئەمەس، بەلكى ۋاجىپلىقىغا تۆۋەندىكى دەلىللەرنى كۆرسىتىدۇ:

1 ـ مەزكۇر ئايەت: ﴿ھەج قىلغان ياكى ئۆمرە قىلغان ئادەم ئۇلارنىڭ ئارىسىدا سەئيى قىلسا ھېچ باك يوق﴾ دەپ ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىدا تاۋاپ قىلغان كىشىگە گۇناھ بولمايدىغانلىقىنى بايان قىلدى. گۇناھنىڭ كۆتۈرۈلۈشى ئۇنىڭ پەرز ئەمەس، بەلكى قىلسا بولىدىغان ئىش ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. لېكىن، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىلىشى بىلەن ۋاجىپقا ئايلىنىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مۇزدەلىفەدە تۇرۇش، شەيتانغا تاش ئېتىش، دەسلەپتە كەبىنى تاۋاپ قىلىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش ۋاجىپ ئىشلارغا ئايلاندى. ئۇنى قىلمىسا، كەففارىتى ئۈچۈن قان قىلىش يېتەرلىك بولىدۇ.

2 ـ شەئبىي، ئۇرۋە ئىبنى مىزرەس تائىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن مۇزدەلىفەدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن تەي تېغىدىن كەلدىم، ھېچ بىر تاغنى قالدۇرماي، ئۇنىڭ ئۈستىدە مۆئەييەن مىقداردا تۇرۇپ كەلدىم، مېنىڭ ھەججىم قوبۇل بولامدۇ؟ دېدىم. پەيغەمبەر

[1] ئىمام ئىبنى ماجە ۋە ئەھمەد رىۋايەت قىلغان.

[2] ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان. بۇ ھەدىسنىڭ بېشى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە مۇسۇلمانلار سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىنى تاۋاپ قىلدى...» دەپ باشلىنىدۇ.

www.munber.org

ئەلەيھىسسالام: «كىمكى بىز بىلەن بىللە مۇشۇ نامازنى ئوقۇغان، مۇشۇ ئورۇندا تۇرغان بولسا ۋە بۇنىڭدىن ئىلگىرى كېچە بولسۇن ياكى كۈندۈز بولسۇن ئەرەفاتقا ئۈلگۈرگەن بولسا، ئۇنىڭ ھەججى تامام بولىدۇ، ئۇ كىرلىرىنى تازىلىسا بولىدۇ» دېدى[1].

بۇ ھەدىس ئىككى تەرەپتىن دەلىل قىلىنغان

بىرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىنمىغان ھەججىنىڭ تاماملانغانلىقى بىلەن خەۋەر قىلىشى.

يەنە بىرى، بۇ سەئيى قىلىش ھەججىنىڭ پەرزلىرىدىن بىر پەرز ۋە ئۇنىڭ ئاساسلىرىدىن بىر ئاساس بولغان بولسا ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتە سورىغۇچىنىڭ بۇ ھۆكۈمدىن خەۋەرسىز ئىكەنلىكىنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنى ئەلۋەتتە ئوچۇق بايان قىلىپ بەرگەن بولاتتى.

ئۈچىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش پەرز ياكى ۋاجىپ ئەمەس، بەلكى سۈننەت دېگۈچىلەر تۆۋەندىكى دەلىللەرنى كۆرسىتىدۇ:

1 ـ الله تائالا: ﴿كىمكى ئۆز ئىختىيارى بىلەن بىرەر ياخشىلىق قىلىدىكەن (الله ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى بېرىدۇ)، الله ئەلۋەتتە شۈكۈرنىڭ مۇكاپاتىنى بەرگۈچىدۇر، الله ھەممىنى بىلگۈچىدۇر﴾ دېدى. ئۇ بۇ ئايەتتە ئۇنىڭ ۋاجىپ ئەمەس، بەلكى سۈننەت ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى. كىمكى ئۇنى قىلمىسا، بۇ ئايەتنىڭ زاھىرى مەنىسىگە ئەمەل قىلغان ئاساستا ئۇنىڭغا ھېچقانداق كەففارەت كەلمەيدۇ.

2 ـ بىر ھەدىستە: «ھەج ئەرەفاتتا تۇرۇش بىلەن ئادا تاپىدۇ»[2] دېيىلدى. بۇ قاراشتىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ھەدىس ئەرەفاتقا ئۈلگۈرگەن كىشىنىڭ ھەججىنىڭ تامام بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ھەجنىڭ ھەممە جەھەتتىن تاماملانغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ».

ئىبنى جەۋزى مۇنداق دەيدۇ: سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش ھەققىدە ئىمامىمىز ئەھمەدتىن ھەرخىل رىۋايەت قىلىنغان:

ئەسرەم ئۇنىڭدىن: كىمكى سەئيى قىلىشنى تەرك ئەتسە، ئۇنىڭ ھەججى ئادا بولمايدۇ، دەپ رىۋايەت قىلغان.

---

[1] ئىمام جاسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 111 ـ بەت.

[2] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 4 ـ جىلد، 180 ـ بەت. ئىمام جاسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 111 ـ بەت. ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 47 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 167 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 25 ـ بەت.

ئەبۇ تالىب: سەئيى قىلىشنى قەستەنلىكتىن ياكى سەۋەنلىكتىن تاشلاپ قويسا، ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، لېكىن ئۇنى تاشلاپ قويۇش توغرا ئەمەس، دەپ رىۋايەت قىلغان.

مەيمۇنى: سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش ئۆز ئىختىيارى بىلەن ياخشىلىق قىلغانلىق بولىدۇ دەپ رىۋايەت قىلغان.

كۆچلۈك قاراش

«مۇغنى» ناملىق كىتابنىڭ مۇئەللىپى ئىككىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ قارىشىنى كۈچلەندۈردى ۋە: «بۇ قاراش ئەۋزەلدۇر، چۈنكى، سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنى ۋاجىپ دېگۈچىلەرنىڭ دەلىلى بۇ سەئيىنى قىلمىسا ھەج تامام بولمايدۇ دېگەنلىكنى ئەمەس، پەقەت ئۇنىڭ شەرتسىز ۋاجىپ ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ سۆزى ئۇنىڭغا قارشى ئىش قىلغان ساھابىلارنىڭ سۆزى بىلەن قارىمۇ قارشى كېلىپ قالىدۇ» دېدى.

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: توغرىسى كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشىدۇر. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلغان ۋە: «ھەج پائالىيەتلىرىنى مەندىن ئۆگىنىڭلار»[1] دېگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىش ۋاجىپتۇر. مەزكۇر ئايەتنى دەلىل قىلىپ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش ئۆز ئىختىيارى بىلەن ياخشىلىق قىلغانلىق بولىدۇ، دېگۈچىلەرنىڭ سۆزى توغرا ئەمەس. چۈنكى، بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ئىمام تەبەرى ئېيتقاندەك، كىمكى ئۆز ئىختىيارى بىلەن يەنە بىر قېتىم ھەج ۋە ئۆمرە قىلىش ئارقىلىق ياخشىلىق قىلسا، الله ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى بېرىدۇ دېگەنلىك بولىدۇ.

ئايەتلەر كۆرسەتكەن ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش الله نىڭ دىنىنىڭ ئالامەتلىرىدۇر ۋە بىزنىڭ ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىش ئارقىلىق ئىتائەت قىلغانلىقىمىزنىڭ بەلگىسىدۇر.

2 ـ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىش ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئانىسى ھاجەرگە يۈز بەرگەن تارىخىي بىر ئىشنى خاتىرىلىگەنلىك بولىدۇ.

3 ـ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى مۇشرىكلارنىڭ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلغاندا بۇتلارنى سىلاپ ئۆتۈشتەك قىلمىشى مۆمىنلەرنىڭ ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشىغا دەخلە تەرۇز يەتكۈزەلمەيدۇ.

[1] ئىمام ئەھمەد، تىرمىزى، ئەبۇ داۋۇد، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

4 ـ الله نىڭ ئۆيى بەيتۇللاھنى ھەج قىلغان ياكى ئۆمرە قىلىش ئۈچۈن زىيارەت قىلغان كىشىنىڭ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشى ۋاجىپتۇر.

5 ـ پەرز ھەجنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۆز ئىختىيارى بىلەن يەنە نەفلە ھەج ۋە ئۆمرە قىلىش ئىماننىڭ كامىللاشقانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

6 ـ الله بەندىلىرىنىڭ ئىبىتقان شۈكرىسىنىڭ مۇكاپاتىنى بەرگۈچىدۇر، ئىتائەت قىلغۇچىغا ئۇنىڭ ئىتائەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ساۋاب بېرىدۇ ۋە ئەڭ ياخشى مۇكاپات بىلەن مۇكاپاتلايدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

الله تائالا مۆمىنلەرنى ھەج ياكى ئۆمرە قىلغاندا سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشقا بۇيرۇدى ۋە سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا سەئيى قىلىشنى الله نىڭ دىنىنىڭ ئالامەتلىرى ۋە الله قا ئىتائەت قىلغانلىقىنىڭ بەلگىسى قىلدى. بۇ، ئىنسانىيەت تارىخىدا يۈز بەرگەن ئەسلەشكە تېگىشلىك ئاجايىپ ۋەقەلەردىن بىرى بولغان تارىخىي بىر ۋەقەنى جانلاندۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر. ئۇ بولسىمۇ ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇنىڭ ئىمانى كۈچلۈك ۋە سەۋرچان ئانىسى ھاجەرنىڭ ۋەقەسى بولۇپ، بۇ ئىككىسىنى الله نىڭ دوستى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئىنسى جىن يوق بىر چۆل زېمىندا تاشلاپ قويغاندىن كېيىن يۈز بەرگەن.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بۇ ئىككىسىنى الله تائالانىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن ھېچكىم ئولتۇراقلاشمىغان مۇشۇ بىپايان چۆللۈككە تاشلاپ قويغان. چۈنكى، الله تائالا بۇ جاينى ئىنسانلارنى يەرلەشتۈرۈش بىلەن ئاۋاتلاشتۇرۇشنى ۋە بۇ مۇبارەك زېمىننى ئۆزىنىڭ ئۆيى بىنا قىلىنىدىغان، مىليونلىغان ئىنسانلارنىڭ دىللىرى مايىل بولىدىغان ئۇلۇغ ماكان قىلىشنى ئىرادە قىلغان.

شۇ ۋاقىتتا ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام تېخى ئېمىۋاتقان بالا ئىدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى مۇشۇ جايدا تاشلاپ قويۇپ قايتماقچى بولغاندا ھاجەر ئۇنىڭغا ئەگىشىپ: ئى ئىبراھىم! بىزنى بۇ ئىنسى جىن يوق چۆللۈكتە تاشلاپ قويۇپ قەيەرگە كېتىۋاتىسەن؟ دېگەن. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتىپ قېلىپ الله نىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلالماي قېلىشىدىن قورقۇپ ھاجەرگە بۇرۇلۇپ قارىمىغان. ئاندىن ھاجەر: ئى ئىبراھىم! سېنى مۇشۇنداق قىلىشقا الله بۇيرۇدىمۇ؟ دېگەن. ئۇ: ھەئە، دېگەن. ھاجەر: ئۇنداقتا الله بىزنى ھەرگىز تاشلاپ قويمايدۇ، دېگەن.

ھاجەر جايىغا قايتىپ كەلگەن. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام يولىغا راۋان بولغان. ئۇ داۋاننىڭ ئۇلار ئۆزىنى كۆرەلمەيدىغان لېكىن، ئۆزى ئۇلارنى كۆرۈپ تۇرىدىغان يېرىگە كەلگەندە بەيتۇللاھ تەرەپكە يۈزلىنىپ تۇرۇپ قۇرئان كەرىم تىلغا ئالغان مۇنۇ مۇبارەك

دۇئاسىنى قىلغان: ﴿پەرۋەردىگارىمىز! ئەۋلادىمىنىڭ بىر قىسمىنى (يەنى بالام ئىسمائىل بىلەن ئايالىم هاجەرنى) ناماز ئوقۇسۇن (يەنى ساڭا ئىبادەت قىلسۇن دەپ) سېنىڭ هۆرمەتلىك ئۆيۈڭنىڭ قېشىدىكى ئېكىنسىز بىر ۋادىغا (يەنى مەككىگە) ئورۇنلاشتۇردۇم، پەرۋەردىگارىمىز! بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ دىللىرىنى ئۇلارغا مايىل قىلغىن، ئۇلارنى شۈكۈر قىلسۇن دەپ تۈرلۈك مېۋىلەرنى ئۇلارغا رىزىق قىلىپ بەرگىن...﴾[1].

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئايالى هاجەر بىلەن ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى الله نىڭ هىمايىسىگە ۋە قوغدىشىغا تاشلاپ قويغاندىن كېيىن يولىغا راۋان بولۇپ، سەھرالارنى ۋە چۆل باياۋانلارنى كېسىپ ئۆتۈپ ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى يۇرتى پەلەستىن زېمىنىغا قايتىپ كەلگەن.

ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئانىسى هاجەر ئوغلىنى ئېمىتىپ، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام قويۇپ قويغان ئازغىنا سۇ ۋە مېۋىلەرنى ئوزۇقلۇق قىلىپ مۇشۇ ئادىمىزاتسىز چۆلدە قالغان. ئاخىرى ئۇلارنىڭ سۇ قاچىسىدىكى ئىچىدىغان سۈيى پاك ـ پاكىز تۈگەپ كەتكەن. هاجەر ۋە ئۇنىڭ ئوغلى قاتتىق ئۇساپ كەتكەن. هاجەر ئوغلىنىڭ قاتتىق ئۇساپ كەتكەنلىكتىن تولغىنىپ قالغانلىقىنى، ئۇسسۇزلۇقنىڭ دەردىدە ئۆلۈپ قالايلا، دەپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ تۇراتتى.

ئۇ ئوغلى ئۈچۈن سۇ ئىزدەپ ماڭغان ۋە ئۆزىگە يېقىن تۇرغان تاغ سەفا تېغىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىپ بىرەر ئادەم كۆرەرمەنمۇ؟ دېگەن ئوي بىلەن جىلغىنىڭ ئەتراپلىرىغا قارىغان. لېكىن هېچكىمنى كۆرەلمىگەن. ئۇ سەفا تېغىدىن چۈشۈپ يۈگۈرگىنىچە مەرۋە تېغىنىڭ ئۈستىگە چىققان. بىراق ئادىمىزاتنى كۆرەلمىگەن. شۇنداق قىلىپ ئۇ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا ئۇياقتىن ـ بۇياققا، بۇياقتىن ـ ئۇياققا يەتتە قېتىم يۈگۈرگەن.

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: «كىشىلەرنىڭ سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا يۈگۈرۈشى ئەنە شۇنىڭدىن قالغان.»

هاجەر سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ هالسىزلىنىپ ئۆلۈم گىرداۋىغا بېرىپ قالغان بىر پەيتتە يىراقتىن بىر ئاۋاز ئاڭلىغان ۋە: ئاۋازىڭنى ماڭا ئاڭلاتتىڭ، ئەگەر ياردەم قىلالماقچى بولساڭ ماڭا ياردەم قىلغىن دېگەن. ئاندىن ئەتراپىقا قارىغىدەك بولسا، زەمزەم سۈيى چىققان يەردە كېلىشكەن بىر ئادەمنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرگەن. ئۇ ئۇنى ئىنسان دەپ ئويلاپ ئۇنىڭ يېنىغا يۈگۈرگەن، هالبۇكى ئۇ الله نىڭ پەرىشتىلىرىدىن بىر پەرىشتە ئىدى.

پەرىشتە قانىتىنى يەرگە ئۇرغان. شۇنىڭ بىلەن سۇ خۇددى كۆچلۈك بۇلاقتەك ئېتىلىپ چىققان. زەمزەم سۈيىدىن ئىبارەت بۇ سۇ الله نىڭ مۆجىزىلىرىدىن بىر مۆجىزە ئىدى.

---

[1] سۈرە ئىبراھىم 37 ـ ئايەت.

پەرىشتە ھاجەرگە: تاشلىنىپ قېلىشتىن قورقماڭ، ئاۋۇ جايدا الله نىڭ بەيتى (ئۆيى) بار، كەلگۈسىدە ئۇنى بۇ ئوغۇل ۋە ئۇنىڭ ئاتىسى بىنا قىلىدۇ. شەك ـ شۈبھىسىزكى، الله ئۇنىڭ بالا ـ چاقىلىرىنى ھەرگىز تاشلاپ قويمايدۇ، دېگەن[1].

مانا بۇ شۇ تارىخي ۋەقەنىڭ ۋە مەڭگۈلۈك ئەسلىمىنىڭ خۇلاسىسى بولۇپ، الله بۇ ۋەقە ئارقىلىق بەيتۇللاھنى ئاۋاتلاشتۇرۇشنى، سەفا بىلەن مەرۋىنىڭ ئارىلىقىدا يۈگۈرۈشنى ھەج پائالىيەتلىرىدىن بىر پائالىيەت ۋە ئۇلۇغ ئىسلام دىنىنىڭ ئالامەتلىرىدىن بىر ئالامەت قىلىشنى ئىرادە قىلغان.

[1] بۇ سەھىھ بۇخارىدا بايان قىلىنغان قىسسىدىن قىسقارتىلىپ ئېلىنغان مەلۇماتتۇر.